

Wystąpienie

Rzecznika Praw Obywatelskich

na Seminarium Naukowym
Polityka rodzinna w krajach Unii Europejskiej. Wnioski dla Polski.

Warszawa, 20 października 2008

Szanowni Państwo,

W okresie ostatnich kilkunastu lat obserwuje się w naszym kraju obniżanie się przyrostu naturalnego związane ze spadkiem dzietności.

Demografowie prognozują dalsze pogłębianie się tych tendencji, co w perspektywie najbliższych dziesięcioleci doprowadzi do zjawiska depopulacji, ze wszystkimi negatywnymi skutkami dla bytu narodu.

W tym miejscu pragnę zwrócić uwagę na dwie okoliczności.

Po pierwsze, choć spadek przyrostu naturalnego jest problemem ogólnoeuropejskim, to Polska należy do krajów o najniższym współczynniku dzietności - 1,2.

Po drugie, są przykłady krajów UE (Francja), które dzięki właściwej polityce rodzinnej potrafiły zahamować a nawet odwrócić niekorzystne trendy demograficzne; tymczasem w Polsce brakuje spójnych, całościowych, wieloletnich programów zaradczych.

Częste zmiany polityczne (w szczególności zmiany personalne) prowadzą do braku ciągłości w polityce rodzinnej.

Specyfika apolitycznej instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich daje, jak sędzę, możliwość opracowania projektu strategii polityki rodzinnej, który będzie odnosił się do dłuższej perspektywy czasowej i będzie zawierać propozycje rozwiązań wolne od bieżących uwarunkowań politycznych.

Dlatego też przed rokiem powołałem specjalny Zespół ekspercki, który otrzymał zadanie opracowania całościowego projektu strategii polityki rodzinnej w Polsce.

Jako Rzecznik Praw Obywatelskich, rolę tej instytucji postrzegam nie tylko w monitorowaniu stanu realizacji praw obywatelskich, podejmowaniu indywidualnych i zbiorowych spraw w interesie obywateli, ale także w udzielaniu wsparcia organom państwa odpowiedzialnym za kreowanie i realizację różnych obszarów polityki państwa, m.in. w zakresie opracowywania, wdrażania i ewaluacji całościowych programów w niektórych obszarach polityki państwa. Polityka rodzinna jest takim obszarem, w którym ujawnia się

ogromna potrzeba wyzwolenia aktywności wszystkich organów państwa, instytucji publicznych, organizacji pozarządowych.

Celem strategicznym polityki rodzinnej powinna być poprawa warunków powstawania i funkcjonowania rodzin oraz podnoszenie poziomu urodzeń. Nie może się jednak skupiać się wyłącznie na aspekcie ilościowym - na wzroście dzietności - a powinna uwzględniać także poprawę jakości funkcjonowania rodziny we wszystkich jej wymiarach, w tym powinna uwzględniać potrzeby starszego pokolenia, (przykład zjawiska kryminalizacji osób starszych w Japonii)

Dla osiągnięcia celu strategicznego niezbędne jest określenie celów pośrednich i zadań realizacyjnych.

1. Jednym z takich celów pośrednich powinno być tworzenie warunków sprzyjających powstawaniu rodzin, przede wszystkim poprzez zawieranie małżeństw.

Pociąga to za sobą m.in. potrzebę: zagwarantowania warunków sprzyjających osiągnięciu i utrzymaniu samodzielności ekonomicznej przez osoby młode oraz utrzymaniu niezależności ekonomicznej przez rodziny, zarówno w sferze edukacji, w sferze działań prozatrudnieniowych, jak i w sferze przedsiębiorczości; doskonalenia systemu opieki nad małym dzieckiem jako elementu umożliwiającego godzenie obowiązków zawodowych z rodzinnymi (opieka rodziców, formy opieki zinstytucjonalizowanej); kształtowania systemu wartości prorodzinnych w społeczeństwie, szczególnie wśród osób młodych; - rozwoju edukacji prorodzinnej poprzez przygotowanie do życia w rodzinie.

2. Kolejnym celem pośrednim powinno być tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi młodego pokolenia w rodzinie i w środowiskach pozarodzinnych, jako czynnika poprawy jakości kapitału ludzkiego. Wymaga to:

- wspierania rodziny w ponoszeniu kosztów utrzymania i wychowania dzieci;
- poszerzania oferty usług społecznych dla dzieci i młodzieży sprzyjających rozwojowi młodej generacji;
- stworzenia systemu pozwalającego na zapewnienie dostępu dzieci i młodzieży do usług społecznych na zasadzie równych szans, a także efektywnego włączenia rodziców do współpracy z placówkami wychowawczymi w procesach edukacyjnych i wychowawczych.

3. Jako trzeci cel operacyjny należy widzieć pomoc rodzinom w trudnych sytuacjach: rodzinom niepełnym, wielodzietnym, obciążonym osobą niepełnosprawną, rodzinom migrantów. Realizacja tego celu narzuca konieczność:

- tworzenia warunków sprzyjających podejmowaniu świadomych decyzji macierzyńskich i rodzicielskich;
- poprawy stanu zdrowia, jako czynnika ograniczającego umieralność osób w okresie

aktywnego rodzicielstwa;

rozwoju poradnictwa małżeńskiego jako warunku sprzyjającego utrzymaniu trwałości małżeństwa i ograniczaniu liczby rozwodów;

- zapewnienia warunków dla prawidłowego realizowania funkcji ekonomicznej, opiekuńczej, wychowawczej i emocjonalnej rodziny niepełnej z dziećmi na utrzymaniu; -pomocy rodzinom niepełnym w przezwyciężaniu trudności: materialnych, emocjonalnych, wychowawczo - społecznych i innych, których nie są w stanie same pokonać;

- tworzenia warunków sprzyjających podejmowaniu świadomych decyzji o wielodzietności (działania na rzecz świadomego rodzicielstwa i rozwoju edukacji zdrowotnej);

- ograniczania skali ubóstwa i zapobiegania marginalizacji rodzin wielodzietnych jako warunku zapewnienia rozwoju młodego pokolenia; stworzenia możliwości poprawy warunków mieszkaniowych sprzyjających właściwemu funkcjonowaniu rodziny; zwiększenia aktywności rodzin wielodzietnych w zakresie rozwiązywania własnych problemów;

- tworzenia warunków na rzecz rozwoju dzieci i młodzieży na zasadach równości szans; kształtowania pozytywnych postaw wobec wielodzietności;

- tworzenia warunków do większej aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych jako podstawy społecznej integracji i poprawy warunków ich życia;

- wspierania dochodów rodzin z osobą niepełnosprawną; zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do usług społecznych jako warunek integracji;

- działania na rzecz dostosowania mieszkań do potrzeb osób niepełnosprawnych; - kształtowania pozytywnych postaw wobec niepełnosprawności,

-kształtowanie polityki migracyjnej i ograniczanie negatywnych dla rodziny skutków migracji zagranicznych.

4. Realizacja kolejnego celu operacyjnego, jakim jest poprawa opieki zdrowotnej nad matką i dzieckiem wiąże się z koniecznością: doskonalenia czynnej opieki nad kobietą ciężarną, rodzącą i nad noworodkiem jako warunku podniesienia jakości prokreacji; działań na rzecz ograniczania zachorowań i zgonów wśród dzieci i młodzieży; a także z odbudową medycyny szkolnej i rozwojem promocji zdrowia.

Z naciskiem pragnę podkreślić, że w pracach programowych nad strategią polityki rodzinnej powinny być uwzględnione wyniki prognoz na temat kształtowania się w kolejnych dziesiątkach lat sytuacji demograficznej, w tym migracyjnej.

Na dzisiejszym Seminarium planowane jest dokonanie przeglądu doświadczeń krajów UE w zakresie polityki rodzinnej z uwzględnieniem tych szczegółowych programów, które okazały się efektywne i mogłyby być przeniesione do Polski.

Kolejne spotkania będą poświęcone: skutkom dla rodziny jakie przynoszą migracje

zagraniczne Polek i Polaków; ocenie dotychczasowych programów rządowych w zakresie polityki rodzinnej; skutkom ekonomicznym, kulturowym, politycznym procesu depopulacji, w świetle prognoza demograficznej do 2050 roku.

Po sfinalizowaniu prac Zespołu (planowanego do końca 2009 roku) planuję zorganizowanie dwóch konferencji - ogólnokrajowej oraz europejskiej - w przedmiocie polityki rodzinnej.

Dzisiaj, życząc owocnych obrad, pragnę jednocześnie gorąco podziękować członkom Zespołu eksperckiego, zwłaszcza Pani Prof. Bożennie Balcerzak-Paradowskiej i Prof. Zbigniewowi Strzeleckiemu, a także autorom opracowań, prezentacji, uczestnikom debat.